

MENEJMENT NAZARIYASINI O'RGANISH VA TAHLIL QILISH

Jamoliddinova Mohinur Ilhomjon qizi

Namangan muhandislik-texnologiya instituti

Menejment yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada menejment nazariyasining bugungi kundagi rivojlanishi va global o'zgarishlarga qanday javob berishi, shu jumladan innovatsiyalar va tezkor moslashuvchanlikning ahamiyati tahlil etiladi. Tashkilotlarni boshqarishning samaradorligini oshirish va raqobatbardoshlikni ta'minlashga qaratilgan metodlar muhokama qilinadi. Menejment nazariyasini o'rganish va tahlil qilishning ahamiyati, ayniqsa boshqaruv sohasida menejmetning tashkiliy-iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy-ma'rifiy ahamiyatini tahlil qilish bo'yicha ilmiy taqdiqotlar olib borilgan va metodologik jihatdan o'rganilgan.*

Kalit so'zlar: *menejment, iqtisod,raqobatbardoshlik, samaradorlik, tashkil etish, o'rganish, taraqqiyot, sektor, nazariy, amaliy.*

Abstract: *This article analyzes the development of management theory today and how it responds to global changes, including the importance of innovation and rapid adaptability. Methods aimed at increasing the efficiency of management of organizations and ensuring competitiveness are discussed. The importance of studying and analyzing the theory of management, especially in the field of management, scientific studies on the analysis of the organizational-economic, social, cultural-educational significance of management have been carried out and studied methodologically.*

Key words: *management, economy, competitiveness, efficiency, organization, learning, development, sector, theoretical, practical.*

Menejment nazariyasi - bu tashkilotlarni samarali boshqarish va rivojlantirish uchun asosiy tamoyil va metodlarni o'rganadigan ilmiy sohadir. Bu nazariya, tashkilotlarning ishlash jarayonlarini yaxshilash va ularni optimallashtirishga qaratilgan turli yondoshuvlarni o'z ichiga oladi. Menejment nazariyasining rivojlanishi vaqt o'tishi bilan o'zgarib borayotgan iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik sharoitlar bilan chambarchas bog'liqdir. Menejment nazariyasi va amaliyoti evolyusiyasi turli xil qarashlarda o'z ifodasini topdi. Masalan, XX asrning 50—60-yillarida asosiy e'tibor boshqarishning tashkiliy tuzilishiga qaratilgan bo'lsa, 60—70-yillarda strategik rejalashtirishdan strategik boshqarishga o'tish davri bo'ldi. XX asrning o'rtalariga kelib menejment O'zbekistonda tez sur'atlar bilan rivojlandi. 1966-yilda O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasi Kibernetika institutining tashkil qilinishi, akademik V. K. Qobulov boshchiligida olib borilgan nazariy, uslubiy, amaliy ilmiy tadqiqot ishlari respublikada menejment fanining rivojlanishiga asos bo'ldi. Menejment sohasida birinchi tadqiqotlar sinfiy maktablar tomonidan amalga oshirilgan. Birinchi menejerlarni asosan ishlab chiqarish (texnik yondashuv) masalalari tashvishga solgan. Ular o'z faoliyatlarini ishchilarni moslash masalalariga qaratganlar. Bu maqsadlar uchun ish joyi dizayni ishlab chiqilgan. Turli operatsiyalarga ish vaqti o'rganilgan va hokazo. O'sha davrning ko'pchilik tadqiqotchilari menejment bu san'at deb tasavvur qilgan. Menejmentni bunday tushunishning sababi hamma xodimlar ham o'z o'lchovlari bo'yicha rahbarlik lavozimiga to'g'ri kelmasligidir. Menejmentning nazariyasi va uslubiy asoslari ham o'ziga xos xususiyatga ega. Uning nazariy va uslubiy asoslarini ko'rib chiqish, faoliyat ko'rsatish mexanizmining xususiyatlarini tushunishda katta ahamiyatga ega. Shuningdek, boshqaruv maqsadlarini aniqlash, boshqaruv faoliyati mantiqini tushunish bo'yicha ko'rsatmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha birinchi navbatda ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, kooperatsiya aloqalarini kengaytirish, mustahkam hamkorlikni yo'lga qo'yish, mamlakatimizda ishlab chiqilgan mahsulotlarga ichki talabni rag'batlantirish masalalari alohida o'rin tutadi. Ma'lumki har qanday faoliyat turi Menejment asosida quriladi, chunki shu faoliyatni amalga oshirishda ko'zlangan maqsadga erishish, bajariladigan vazifalarni taqsimlash, ijrosini nazorat qilish,

shuningdek, samaradorlikka erishish uchun shu faoliyatda ishtirok etuvchilar manfaatlarini himoya qilish, rag'batlantirish choratadbirlari Menejment jarayonida tashkil etiladi va muvofiqlashtiriladi. Bunda boshqaruvga iqtisodiyotda mavjud tizim ham o'z ta'sirini o'tkazadi. Iqtisodiy islohotlarning birinchi bosqichidanoq iqtisodiyot boshqaruv tizimini isloh qilishga alohida e'tibor qaratildi. Olib borilgan iqtisodiy islohotlar institutsional o'zgarishlarni amalga oshirishga, iqtisodiyot tarmoqlari va sohalarini boshqaruv borasida ularning xususiyatiga mos keladigan xo'jalik yurituvchi subyektlarga iqtisodiy erkinlik berishga yordamlashadigan, tadbirkorlikning rivojlanishini rag'batlantiradigan tashkiliy-huquqiy shakllar vujudga kelishiga qaratilgan edi va bu menejmentda yangi bir tizim vujudga kelishiga zamin yaratdi. Bunday bozor munosabatlari sharoitida butun jamiyatga xizmat qiluvchi zamonaviy boshqaruv ilmini o'rganishda, iqtisodiyotning barcha butun tarmoqlarida boshqaruvni amalga oshira oladigan malakali rahbarlarni tayyorlashda "Menejment nazariyasi" fani muhim o'rin tutadi.

Menejment tushunchasi tor ma'noda biror- bir tashkilot maqsadini aniqlash va unga erishish uchun zarur bo'lgan rejalashtirish, tashkil etish va nazorat jarayonlarini foyda keltirishi, samara berishi qanchalik faoliyat yo'nalishini to'g'ri tanlay bilish, qarorlar qabul qila olishga hamda uning boshqarilishini nazorat qilishga va bu jarayon borishiga bog'liq bo'ladi. Menejment keng ma'noli tushuncha sifatida jahondagi menejment va uni tashkil etishning nazariyotchilaridan biri Piter F. Druker aytganidek, "Menejment alohida faoliyat turi bo'lib, tashkil etilmagan betartib ommani bir maqsadga yo'naltirilgan samarali va unumli guruhga, jamiyatga aylantiradigan, ijtimoiy o'zgarishlarni rag'batlantiruvchi element hisoblanadi". Menejment nafaqat korxona doirasida, qolaversa, butun bir jamiyat, davlatni o'z tanlagan yo'li, maqsad va intilishlariga yetaklovchi, iqtisodiyotni kuchli barqaror ishlovchi mexanizmga aylantirishda muhim ta'sir etuvchi kuch hisoblanadi. Menejment ma'lum turdagi tizim bo'lib, uning samarali ishlashi tizimning har bir elementi tomonidan muayyan funksiyani bajarishi bilan ta'minlanadi. Bunda o'zaro bog'liq bo'lgan elementlar yoki tuzilmalar tizimi sifatida menejment haqida ko'proq yoki kamroq adekvat g'oyani shakllantirish muhimdir. Boshqaruv jarayonining tarkibiy qismlari orasida ko'pincha qonuniyatlar, boshqaruv tamoyillari, usullari, mexanizmlari, funksiyalari va boshqalar ajralib turadi.

Menejment nazariyasining asoschilari Teylor, Ford, Gilbert, Emerson, Fayol va boshqalardir. Menejment nazariyasining tarixan dastlabki yo'nalishi «klassik» (an'anaviy) maktab nomini olgan. Bu maktabning vujudga kelishida amerikalik muhandis va tadqiqotchi Frederik Teylorning xizmati katta. Teylor xizmat pog'onasining barcha darajalarini AQShdagi Bestlegemdagi yirik metallurgiya korxonasining kichik xizmatchisidan boshqaruvchisigacha bo'lgan lavozimlarni egallagan. U birinchilar qatorida ishlab chiqarishning ayrim jarayonlarini tashkil etish hamda butun korxonani boshqarishga ilmiy yondoshishni qo'lladi. Uning «Korxonani ilmiy boshqarish asoslari», «Menejmentni ilmiy tashkil etishning tamoyil va usullari», «Sanoat korxonalarini m a'muriy-texnikaviy tashkil etish» kabi mashhur asarlari xorijda chop etilgan ishlab chiqarishni boshqarishni ilmiy tashkil etish bo'yicha adabiyotlarning katta to'plamiga asos soldi. Teylor mehnat jarayonlarini maxsus funksional boshqarish zarurligini asoslab berdi, jismoniy mehnat bilan bir qatorda ishlab chiqarishni tashkil etishni tarkibiy unsurlarga ajratib ko'rsatishga harakat qilgan holda ishlangan sxemada o'lda-jo'lda, pala-partish ishlash mumkin emasligi, har bir narsa oldindan qilingan, ishning barcha shartlari va usullari oldida aniq, belgilangan bo'lishi aks ettirilgan. Menejment asosida jamoa qonun tizimlari yotadi. Iqtisodiyotni boshqaruv tizimida iqtisodiy qonunlar muhim rol o'ynaydi. Menejment asosiy tamoyillari bo'lib: yakkahokimlik va kollegiyal, ilmiylik,

rejalashtirish, boshqaruv usullari va tizimlarini takomillashtirishni o'z ichiga oladi. Ishlab chiqarishni rejalashtirish -menejmentning asosiy funksiyalaridan biridir. Strategik va innovatsion boshqaruv zamonaviy menejmentni rivojlanishi uchun asosiy yo'nalish hisoblanadi. O'zbekistonda bozor munosabatlariga o'tish davrida davlat boshqaruv shakli asosiylardan biridir. Menejmentga birinchi qiziqish 1911-yilda kuzatilgan. Xuddi o'sha paytda Frederik U. Teylor o'zining an'anaviy ravishda menejmentni ilm va tadqiqotning mustaqil sohasi deb tan olinishining boshlanishi deb hisoblangan "Ilmiy boshqaruvning tamoyillari" degan kitobini nashr etdi. Albatta, tashkilot maqsadlariga unumli ravishda erishish uchun uni tizimlashtirilgan holda boshqarish tushunchasi darhol paydo bo'lmagan. Bu konsepsiya uzoq muddat mobaynida, XIX asrning o'rtalaridan boshlab asrimizning 20-yillarigacha rivojlanib kelgan. Menejmentga dastlabki qiziqishning asosiy kuchi Angliyada boshlangan sanoat revolyutsiyasi sababchi bo'lgan. Ammo boshqaruvning o'zi tashkilot rivojlanishi va muvaffaqiyatiga jiddiy hissa qo'shadi degan g'oya ilk bor Amerikada paydo bo'ldi.

Menejment insonlarni ongli mehnatga, tadbirkorlikka qiziqtirish, ishga mas' uliyatligini nazorat qilish, ularni bilim va ko'nikmalarini faoliyatga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'minlash, rag'batlantirishni tashkil etishdir. Bu fanning predmeti ham xo'jalik yuritishning barcha bo'g'inlarida menejmentni tashkil etish shakllari, uslublarini ifodalovchi nazariy va amaliy tamoyillari majmuidan iborat. Boshqaruv usullarini puxta egallagan, qo'llay biladigan rahbar shu faoliyatni samarali boshqarishi nafaqat ishlab chiqarishda, qolaversa, butun iqtisodiyotni rivojlanishida katta ta'sir ko'rsatadi. Menejer - bu maxsus tayyorgarlik ko'rgan, boshqarishning sir-asrorlari, qonun-qoidalarini puxta egallagan malakali mutaxassisdir. Menejer bu - yollanma boshqaruvchi bo'lib, alohida ijtimoiy qatlamga mansub bo'ladi. Kompaniya, firma, korxona, bank, moliya muassasalarining ijroiya hokimiyatiga ega bo'lgan boshqaruvchi, direktor, rahbar, mudir, ma'muriy boshqaruvchilar menejerlar deb yuritiladi.

Menejerlar boshqaruv pog'onasiga binoan uch toifaga bo'linadi:

- Yuqori pog'ona menejerlari.
- O'rta pog'ona menejerlari.
- Quyi pog'ona menejerlari.

Yuqori pog'ona menejerlari firma istiqbolini belgilash, uning kelajagi uchun ahamiyatli chora-tadbirlarni ishlab chiqish bilan shug'ullanadi. Bir so'z bilan aytganda firma rejasini ishlab chiqadi va uni amalga oshiradi.

O'rta pog'ona menejerlari firma faoliyatining ayrim tomonlarini, chunonchi, ishlab chiqarish, tovarlarni sotish, narx belgilash, moliya faoliyati, yangi tovarlarni o'zlashtirish, texnologiyani qo'llash, mehnatni tashkil etish kabilarni boshqarish bilan shug'ullanadi.

Quyi pog'onali menejerlar quyi bo'g'inda, masalan, sex, bo'lim, brigada doirasida ishni tashkil etish, kunlik, haftalik, oylik ish topshiriqlarining bajarilishini boshqarib boradi.

To'g'ri, korxonani boshqarish bevosita mulk egasining vazifasi deyishimiz mumkin. Ammo boshqarish uchun mulk egasi bo'lish shart emas. Shu xususdan orkestrni boshqaruvchi dirijyor musiqa asboblarning egasi bo'lmasa ham o'z ishini qilaverishi o'rinli. Boshqarish vazifasini korxona egasining o'zi yoki yollangan, ammo mulkdor nomidan ish qiluvchi menejer bajaradi.

Iqtisodiy aloqalar murakkablashgan sari menejer xizmatiga talab oshadi, o'z ishining ustasi bo'lgan maxsus ijtimoiy toifa - menejerlar toifasi paydo bo'ldiki, uning alohida ijtimoiy maqomi bor. Menejer g'oyat murakkab, o'ta mas'uliyatli ish bilan shug'ullanishi, firmaning hayot-momotiga javobgar bo'lganligi uchun ham yollanib ishlovchilar orasida eng katta xizmat haqi oladi. Hozirgi davrda bozor iqtisodiyotini menejmentning iqtisodiy usullari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Menejmentning iqtisodiy usullari kishilarga iqtisodiy manfaatlar orqali ta'sir ko'rsatadi. Iqtisodiy usullarning mohiyati xodimlar va ishlab chiqarish jamoasiga ular manfaati bo'lishini ta'minlovchi iqtisodiy sharoit yaratishdan iboratdir. Menejment usullari tizimida iqtisodiy usullaryetakchi o'rinni egallaydi. Menejmentda huquqiy me'yorlar davlat-huquqiy va tashkiliy-huquqiy me'yoriy hujjatlarda aks etadi. Uning jumlasiga davlat korxonasi to'g'risida qonun, tadbirkorlik haqida, mulk to'g'risida qonunlar kiradi. Lekin qonunlar har bir korxonaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga ololmaydi. Shu sababli, har bir korxona, qonunga asoslangan holda, korxonada ishlab chiqarishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oluvchi me'yoriy qoidalar o'rnatiladi. Iqtisodiy me'yorlar korxona faoliyati jarayonida erishilishi lozim bo'lgan iqtisodiy ko'rsatkichlarni belgilaydi. Ular jumlasiga moliya-kredit me'yorlari, ssudalar olish tartibi, amortizasiya me'yorlari, mahsulotning hisoblangan bahosi, foyda me'yori, rentabellik me'yori, fondlar uchun to'lovlar, budjetga to'lovlar, iqtisodiy rag'batlantirish me'yorlari kiradi.

Tashkiliy me'yorlar tashkilot tarkibini, alohida bo'linma va shaxslar faoliyati tarkibi va tartibini ichki tartib faoliyat turlarini, xodimlar vazifalarini, axborotni qayta ishlash va foydalanish jarayonini belgilaydi. Texnikaviy me'yorlar korxonaning va uning bo'linmalarining boshqaruv uchun zarur uskuna, texnika va transport vositalari, asboblarni bilan qurollanganlik darajasini bildiradi. Menejment nazariyasi o'z vaqtida tashkilotlarning samarali boshqarilishi uchun zarur bo'lgan bilimlar va metodlarni taqdim etdi. U tarixan rivojlanib, turli davrlarda iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlarga qarab yangi tamoyillar va uslublarni ishlab chiqdi. Bugungi kunda menejment nazariyasining asosiy maqsadi, tashkilotlarni samarali boshqarish, ularga yangiliklarni joriy etish va muammolarni tezda hal qilishga

qaratilgan. Menejment nazariyasining rivojlanishi, shuningdek, biznes muhitining o'zgaruvchanligi va yangi texnologiyalarni joriy etish bilan chambarchas bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. D.S. Qosimova. Menejment nazariyasi. Darslik. - Toshkent, «Tafakkur-bo'stoni». 2011. 336-bet.
2. M.B.Bekmuradov., X.X.Shodiyev. "Menejment nazariyasi va amaliyoti". Magistrlar uchun o'quv qo'llanma. Toshkent - 2021 y. "Zamon poligraf" OK nashriyoti. 272 b.
3. Zamonaviy menejment nazariyasi va amaliyoti (o'quv qo'llanma) Akademiya Toshkent 2006

ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR ORQALI TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNING INNOVATSION USULLAR

Sulaymonova Shabona Sirojqizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Turizm fakulteti

Gid hamrohligi va tarjimonlik yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqola zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion o'qitish metodlari va ta'lim sifatini rivojlantirish usullarini qamrab olgan. Bugungi kunda ta'lim jarayonida interaktiv axborot texnologiyalari, turlicha yondashuvlar va motivatsion usullarning ahamiyati ortib bormoqda. Maqolada ushbu yondashuvlarning afzalliklari, ta'siri va samaradorligi tahlil qilinadi.*

Kalit so'z: *Innovatsion texnologiyalar, kreativlik, interaktiv metodlar, gamifikatsiya, statistika, IELTS, TOFEL.*

Kirish

Zamonaviy davrda ta'lim jarayoni raqamli texnologiyalar va axborot tizimi bilan chambarchas bog'liq bo'lmoqda. Pedagogika yangicha va zamonaviy yondashuvlarga muhtoj chunki, an'anaviy o'qitish usullari hozirgi texnologiyalar